

23.3.2004

2287/4/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

EPÄILLYN OIKEUS TEHOKKAASEEN PUOLUSTAUTUMISEEN

1
KANTELU

A arvosteli kirjeessä Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen menettelyä esitutkinnassa. A kertoo, että häntä kuulusteltiin syylliseksi epäiltynä törkeään petokseen. Kun hän sai esitutkintapöytäkirjan loppulausuntoa varten, hän havaitsi, että poliisi oli kuulustelun jälkeen kirjannut rikosilmoituksen rekisterimerkintäri koksesta, johon hänen epäiltiin syyllistyneen. A pitää virheellisenä ja oikeusturvaansa vaarantaneena sitä, ettei häntä lainkaan kuulusteltu rekisterimerkintärikoksesta.

- - -

3
RATKAISU

3.1
Tapahtumatietoja

Luottokunta teki maaliskuussa 2002 poliisille tutkintapyynnön, jossa se kertoi myöntäneensä osakeyhtiö X:lle oikeuden hyväksyä kaupankäynnissään maksuvälineinä eräitä maksukortteja, joilla maksetut ostot Luottokunta maksoi provisiolla vähennettynä liikkeelle. Yhtiö alkoi myydä matkapuhelimia internetissä. Luottokunta sanoi sopimuksen irti, kun kortinhaltijoilta alkoi heti tulla poikkeuksellisen runsaasti reklamaatioita, joiden mukaan oikea kortinhaltija ei ollut tehnyt kyseisiä ostoksia, joten matkapuhelimen ostajana esiintynyt henkilö oli Luottokunnan mukaan rikollisesti ilmoittanut toisen henkilön korttinumeron tilauksen yhteydessä. Luottokunnan mukaan sille oli aiheutunut useiden satojen tuhansien markkojen vahinko. Luottokunta pyysi poliisia tutkimaan, oliko asiassa syyllistytty rikokseen.

Helsingin poliisilaitoksella kirjattiin asiassa rikosilmoitus 6070/R/111782/02, jossa asianimikkeeksi oli merkitty törkeä petos (teko aika 10.7. – 3.10.2001). Tutkinnanjohtajana toimi rikoskomisario B ja tutkijana rikosylikonstaapeli C. Asiassa kuultiin syylliseksi epäiltyinä kahta henkilöä, A:ta 10.7.2002 ja hänen avopuolisoaan D:tä edellisenä päivänä. Molempien kuulustelupöytäkirjaan on merkitty tutkittavaksi rikokseksi törkeä petos.

Poliisi kirjasi 29.7.2003 oma-aloitteisesti rikosilmoituksen 6070/R/134381/02 rekisterimerkintärikoksesta (tekoaika 7.3.1997). Ilmoituksessa todetaan mm. seuraavaa. Osakeyhtiö X:n hallituksen varsinaiseksi jäseneksi ja vastuuhenkilöksi on kaupparekisteriin ilmoitettu A, vaikka hän ei todellisuudessa ole osallistunut millään tavalla yhtiön toimintaan, vaan se on alkujaankin perustettu D:n yhtiöksi. Järjestely oli tehty, koska D:n luottokelpoisuus ei ollut aiemman konkurssin takia kunnossa. Kaupparekisteriviranomaiselle on näin annettu väärä tieto ja aiheutettu oikeudellisesti merkityksellinen virhe kaupparekisteriin. Ilmoitukseen on epäilyiksi merkitty A ja D.

Törkeää petosta ja rekisterimerkintärikosta koskeva esitutkimusraportti on päivätty 1.8.2002 eli kolme päivää rekisterimerkintärikosta koskevan rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen. Sen jälkeen asianosaiset ovat antaneet loppulausuntonsa, A 16.8.2002. Esitutkimusraportti ja loppulausunnot sisältäneet lisäraportti toimitettiin syyttäjälle.

Kihlakunnansyyttäjä teki 9.12.2003 asiassa sekä A:n että D:n kohdalta syyttämättäjäättämispäätökset, koska hän katsoi, ettei asiassa ollut syytteen nostamiseksi vaadittavaa näyttöä rikoksesta.

3.2

Oikeusohjeet

Esitutkimuslain 5 §:n mukaan esitutkinnaissa selvitetään:

- 1) rikos, sen teko-olosuhteet, ketkä ovat asianosaisia ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat,
- 2) rikoksella aiheutettu vahinko ja saavutettu hyöty mahdollisen takavarikon turvaamiseksi sekä
- 3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan.

Esitutkinnaissa asia on valmisteltava siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa.

Saman lain 7 §:n mukaan esitutkinnaissa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtä hyvin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.

Ennen kuulustelua epäillylle on esitutkimuslain 29 §:n mukaan ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään.

3.3

Kannanotto

Poliisi voi ja on velvollinenkin kirjaamaan tutkinnaissa esiin tulleen perusteella uuden rikosilmoituksen, jos se katsoo asiassa olevan syytä epäillä muutakin kuin

alun perin epäiltyä rikosta. Tältä osin poliisin menettelyä ei tässä yhteydessä ole syytä enempää käsitellä, kun ilmoituksen kirjaamista rekisterimerkintärikoksesta ei käsitykseni mukaan ole pidettävä lainvastaisena. Ilmoituksen kirjaamisesta erillinen asia on tämän kanteluasian peruskysymys: mitä uuden ilmoituksen kirjaamisen jälkeen olisi tullut tehdä.

Totean aluksi, että rikoksesta epäillyn oikeus saada tehokkaasti ja itse valitsemallaan tavalla puolustautua kuuluu rikosprosessin (ja sen osana myös esitutkinnan) kulmakiviin. Tämä periaate on vahvistettu myös Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa. Sen yksi ilmentymä lainsäädännössämme on esitutkintalain 29 §. Sen mukaan ennen kuulustelua rikoksesta epäillylle on ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään. Tätä ilmoitusvelvollisuutta on lain esitöissä perusteltu sillä, että epäillyn on vaikea puolustautua, jos hän ei hyvissä ajoin tiedä, mistä teosta häntä epäillään. Olennaista on se, että epäilty saa riittävän täsmällisen tiedon siitä, mitä yksittäistä tekoa tutkitaan (hallituksen esitys 14/1985 s.31).

Sisäasiainministeriön poliisiosaston mukaan jos kysymys on eri teosta kuin mistä epäiltyä on jo kuultu, tulisi epäillylle pääsääntöisesti varata tilaisuus puolustautumiseen myös uutta rikosepäilyä vastaan. Jos taas on kysymys saman teon rikosoikeudellisesta uudelleenarvioinnista, joka johtaa esimerkiksi rikosnimikkeen muuttumiseen, ei epäiltyä pääsääntöisesti tarvitse kuulla uudelleen. Poliisiosaston mukaan tässä tapauksessa poliisin olisi tullut oma-aloitteisesti kuulustella Partasta erikseen myös rekisterimerkintärikoksesta.

Nämä näkemykset ovat mielestäni perusteltuja. Tässä tapauksessa alkuperäinen epäily on A:n kohdalla koskenut törkeää petosta. Tämä on hänelle selvityksen mukaan ilmoitettu ennen kuulustelua ja hänen on lisäksi annettu tutustua Luottokunnan tekemään tutkintapyyntöön. Epäilyssä törkeässä petoksessa kysymyksessä ollut tapahtumien kulku on toinen kuin mistä epäilyssä rekisterimerkintärikoksessa on ollut kysymys. Epäiltyjen rikosten tekoajatkin eroavat toisistaan useilla vuosilla. Ylipäätään näiden rikosten tunnusmerkitöt poikkeavat täysin toisistaan eikä rekisterimerkintärikoksen nähdäkseni voida tässä tapauksessa mitenkään sisältyvän petosrikokseen. Näillä kriminalisoinneilla suojeltavat oikeushyvätkään eivät ole samat. Kysymys on siis ollut selvästi eri teosta. Se, että epäilty rekisterimerkintärikos liittyi samaan tapahtumakokonaisuuteen, ei tämän vuoksi ole ratkaisevaa. Esitutkinnan kohteena on useinkin "tapahtumakokonaisuus", mutta laki edellyttää, että epäillylle riittävän yksilöidysti ilmoitetaan ne teot, joista häntä epäillään.

Luonnollisesti raja on liukuva, kun arvioidaan sitä, milloin kysymyksessä ovat eri teot. Kaikki rikosnimikkeen muuttumiset eivät edellytä epäillyn (uutta) kuulemista. Tässä tapauksessa tilanne on kuitenkin edellä toteamillani perusteilla varsin selvä.

Rikosylikonstaapeli C:n ja rikoskomisario B:n esittämän johdosta totean vielä seuraavaa kyseisestä tapauksesta. Esitutkinnan kuluessa rikosnimikkeet useinkin vaihtuvat tai uusia rikosepäilyjä ilmaantuu. Sillä seikalla, onko epäilty

uusi rikos alkuperäistä rikosepäilyä lievempi, ei ole ratkaisevaa merkitystä ajateltaessa syytetyn puolustautumismahdollisuuksia. Epäillyn tulee saada tehokkaasti esittää kantansa kaikkiin, lieviäkin rikoksia koskeviin epäilyihin jo esitutkinnassa. Huomiota on kiinnitettävä ensisijassa arvioon eri teko / sama teko. Syyteharkinnan lopputulos ei saa olla epäillylle yllätys siinä suhteessa, että syyte nostetaankin aivan muusta teosta kuin mitä hänelle on kuulustelussa ilmoitettu esitutkinnan kohteeksi. Asian perinpohjainen selvittäminen – eli esimerkiksi syytetyn kannan selvittäminen kaikkiin rikosepäilyihin - jo esitutkinnassa palvelee myös esimerkiksi oikeudenkäynnin keskittämisen onnistumista (esitutkintalain 5 § 2).

Käsitykseni mukaan se, että henkilö toisesta asiasta kuultaessa kertoo poliisin mielestä riittävästi muustakin rikoksestaan, ei ole riittävää. Hänelle tulee ilmoittaa uudesta rikosepäilystä, jotta hän voi itse harkita, mitä hän haluaa siltä osin esitutkinnassa esittää ja minkä seikkojen hän katsoo puolestansa puhuvan. Poliisi ei voine tietää kaikkia mahdollisia seikkoja, joihin epäilty haluaa vedota. Tässäkin tapauksessa A:n loppulausunnossa on varsin laajasti käsitelty epäiltyä rekisterimerkintärikosta. Selvityksissä esiin tuotu prosessiekonomia ei oikeuta ohittamaan epäillyn oikeutta tehokkaaseen puolustautumiseen.

Tässä tapauksessa A on sinänsä esitutkinnassa esittänyt kantansa myös rekisterimerkintärikosepäilyyn. Loppulausuntohan annetaan esitutkintalain 42 §:n mukaan ennen esitutkinnan päättämistä. Reagointia uuteen rikosepäilyyn ei kuitenkaan tule jättää tällä tavoin epävarmalle pohjalle vain epäillyn aktiivisuuden varaan, vaan poliisin olisi tullut oma-aloitteisesti ottaa uusi rikosnimike esille. Tässä tapauksessa epäillyllä on sattunut olemaan lainoppinut avustaja, joka on kiinnittänyt asiaan huomiota. Pidän hyvin kyseenalaisena, huomaisiko maallikko lainkaan sitä, että esitutkintapöytäkirjaan on ilmaantunut uusi rikosilmoitus tai sitä, että esitutkintapöytäkirjan kannessa törkeä petos -rikosnimikettä ei enää kohdisteta häneen saatikka ymmärtäisi sitä, mikä merkitys näillä seikoilla on.

4

TOIMENPITEET

Olen edellä selostamillani perusteilla katsonut, että asiassa on menetelty virheellisesti. Asiassa ei kuitenkaan mielestäni ole tullut ilmi aihetta epäillä, että kysymys olisi tahallisuudesta vaarantaa A:n oikeusturvaa. Totean myös, että A on esittänyt kantansa rekisterimerkintärikokseen ennen asian siirtämistä syyteharkintaan. Puhelimitse saadun tiedon mukaan syyttäjä ei ole pyytänyt asiassa lisätutkintaa eli hän on katsonut esitutkinnan (loppulausunnot mukaan lukien) riittävän kattavaksi syyteharkintaa varten. Katsonkin riittäväksi, että saatan edellä esitetyn käsitykseni menettelyn virheellisyydestä rikosylikonstaapeli C:n ja rikoskomisario B:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Kantelun liitteet palautetaan ohessa A:lle.